

DUPLIEK: HOE IS DAT DAN IN DE PRAKTIJK VAN DE BIJBELUITLEG?

S. Janse

Ik dank mijn opponent Van den Brink van harte voor zijn welwillende, kritische en erudiete reactie. Hij maakt het zichzelf en mij niet makkelijk en dat is waarschijnlijk de beste manier om verder te komen. Er bestaat natuurlijk het gevaar van *ships passing in the night* als je een wijsgerig geschoold systematisch theoloog laat polemiseren met een historisch geïnteresseerd nieuwtestamenticus, maar ik geloof dat we wederzijds ons best doen om contact te maken.

Van den Brink meent dat ik karikaturaal inzet met de schets van de vaderlandse orthodoxie tot voor kort. Maar hij wijst van de tien punten waarmee ik de bijbelinterpretatie van deze orthodoxie typeer er maar één als zodanig aan (Cham en de kleur van de negers) en nuanceert nog een ander punt (tekstkritiek is allang acceptabel binnen de orthodoxie). Dan moet de rest toch kloppen! Deze twee punten kloppen trouwens ook wel, alleen worden zij meer gevonden in de ultra-orthodoxie die slechts door een onderbroken streep van de meer gematigde orthodoxie gescheiden was en misschien nog wel is. Laten we wel wezen, deze werkelijkheid was enigszins karikaturaal.

Ben ik te negatief over wat er aan bijbelonderzoek op 't ogenblik gebeurt binnen orthodox Nederland? Ik ben blij dat Van den Brink mijn beeld nog wat bijstelt en mij op een paar projecten wijst die ik niet kende. Oosterhoff kende ik wel, maar hij werd, als ik het mij goed herinner, binnen de eigen kerk en kring nogal bekritiseerd. Loonstra kende ik ook, maar is het verstandig om hem in dit verband te noemen als representant van een orthodoxe Schriftbeschouwing?¹

Mijn oordeel wordt door Van den Brinks nuancering niet fundamenteel gewijzigd. Waarom ben ik, zo vraagt mijn opponent, zoveel negatiever dan een “relatieve buitenstaander” als Talstra? Misschien ben ik wel te weinig buitenstaander geweest in mijn artikel en daardoor nogal kritisch. Ik zou ook zeggen: reken u niet te gauw rijk met de complimenten van “relatieve buitenstaanders”. Bedenk althans dat daarin veelal een aanmoedigingspremie zit opgesloten, bij aftrek waarvan er waarschijnlijk evenveel overblijft als wat ik aan waardering bied. Half vol of half leeg maakt per saldo niets uit.

1 Ik besef ook hier weer hoezeer deze term tekortschiet. Ik zou mijzelf het predikaat “orthodox” namelijk niet willen laten afnemen. Intussen zal duidelijk zijn op welke wijze ik het hier bedoel.

Op de vragen die ik aan Versteeg stel en de vragen die Van den Brink daarover weer aan mij stelt, moet ik wat dieper ingaan. Ik zou Versteeg van “kwade trouw” hebben beschuldigd en zijn integriteit in twijfel hebben getrokken. Maar zo fors heb ik niet uitgepakt. Het gaat me bovendien niet om de persoon van Versteeg, maar om hem als een representant van een onheldere omgang met de historisch-kritische methoden van bijbeluitleg. Het ligt waarschijnlijk net iets subtieler dan ik het volgens Van den Brink stel. Ik denk dat de hersencellen waar onze geloofsvoorstellingen en -formuleringen aangeemaakt worden, nogal eens anticiperen op maatschappelijk ongemak en ons zo een handje helpen. Wie is hier helemaal van gevrijwaard? Christenmensen, die slechts “van grote zonden vrij” zijn (Ps.19:7; O.B.), zeker niet.

Wie zo onbevooroordeeld mogelijk nog eens de teksten van Versteeg leest die ik in mijn artikel noem, stuit op het vreemde verschijnsel dat hij een aantal voor de hand liggende vragen niet aan de orde stelt. Vragen die centraal staan in modern bijbelonderzoek, maar die ook bij de eenvoudige “bijbelgetrouwe” lezer van het Nieuwe Testament op kunnen komen. Ik noemde o.a. als vragen: Wie was de auteur van het Evangelie van Matteüs? Hoe komt het dat de eerste drie evangeliën zo veel op elkaar lijken? De vragen die Versteeg overslaat, zijn net die vragen die gevoelig lagen en liggen bij zijn achterban. Is dat toevallig? Is het onwetenschappelijk, suggestief en psychologiserend als ik een verband tussen die twee verschijnselen leg? Spreekt Van den Brink zelf niet meteen op de eerste pagina van zijn reactie over predikanten die bang zijn hun goede naam te verliezen als ze zeggen wat ze denken. Ik formuleer trouwens vrij voorzichtig: “Ik heb een vermoeden...”, “Ik denk dat...”, enzovoorts. Als hypothese dus, als best mogelijke verklaring voor een opmerkelijk fenomeen.

Heeft Van den Brink een betere verklaring? Dan moet mijn hypothese wijken voor de zijne. Hij suggereert dat Versteeg deze vragen niet belangrijk vond omdat het er hem om ging mensen te helpen “God beter te leren kennen” (). Dit vind ik wel stichtelijk, maar niet steekhoudend. Misschien zijn het allemaal geen relevante vragen voor een systematisch theoloog die de verkondiging centraal stelt in de theologiebeoefening. Maar dan kunnen we nog meer schrappen in de theologieopleiding, ook in het vak dogmatiek. Dan lijkt me de bijbelschool ook een betere toegang tot het ambt van predikant dan de academie. Wie nieuwtestamenticus is, zal zich moeten verstaan met de vragen die binnen de nieuwtestamentische wetenschap leven.

En dan de lastige en vaak vreemde vragen van gemeenteleden. Hoeveel ruimte krijgen ze? Niet zo veel, is mijn indruk na lezing en herlezing van het stuk van Van den Brink. Gemeenteleden moeten leren de goede vragen te stellen. Maar leren we hun dat niet het beste door in principe alle vragen serieus te nemen? Wie te snel zegt dat een bepaalde vraag niet ter zake is is, kan de verdenking op zich laden dat er iets te verbergen valt. Van Balkenende’s verzet tegen een onderzoek naar onze oorlogsparticipatie in Irak kunnen we leren, dat je lastige vragen maar het beste in een vroeg stadium toe kunt laten. Zeker tegenover mondige mensen. Bij een goede beantwoording zal de vragensteller zelf wel ontdekken of de vraag relevant was.

Inderdaad, de vraag waar Kaïn zijn vrouw vandaan haalde, is geen legitieme vraag als we de beginhoofdstukken lezen als verkondiging die wordt aangeboden in de vorm

van een verhaal zonder historisch gehalte. Maar als Van den Brink het eens is met “Assen ‘26” dat het in Gen. 1-3 om “zintuiglijk waarneembare” realiteiten gaat, als hij met de Studiebijbel vindt dat de geografische ligging van het Paradijs bij benadering vastgesteld kan worden en dat de botten van Adam dus nog wel eens zouden kunnen worden gevonden (al zal de identificatie nog niet meevallen), zie ik niet in waarom deze vraag niet gesteld mag worden. Wie de Bijbel zo uitlegt, moet ook zulke vragen verwachten. En daar een bevredigend antwoord op geven.

Mijn opponent benadrukt keer op keer dat het uiteindelijk gaat om de verkondiging. Om mensen *coram Deo* te stellen. Hij benadrukt het goed recht van de theologische exegese. Daarin verschil ik niet met hem. Daarin ligt ook het verschil niet met bijvoorbeeld de Amsterdamse School. Het gaat ook haar om het kerugma van de oordelende en bevrijdende God. Maar met deze wijze van exegetiseren zie ik Van den Brink toch nog niet meegaan. Waarom niet? Omdat hier de historiciteit in het geding is. Voor de pre-kritische exegese lag hier amper of geen probleem maar voor ons is de kloof tussen de resultaten van het historisch onderzoek en de verkondiging behoorlijk groot geworden. Dat kunnen we relativeren met verwijzing naar de uiteenlopende resultaten van datzelfde historische onderzoek, we kunnen het niet ontkennen. Daarom zal er meer gezegd moeten worden over de verhouding van historiciteit en kerugma dan Van den Brink zegt.

Ik zou meer praktijkoefeningen willen zien in het verhaal van mijn opponent. Hij vraagt om een hermeneutiek van het vertrouwen, ook als het gaat om de historiciteit van in de Bijbel vertelde gebeurtenissen. Hij spreekt over “het vertrouwen dat het in de grond van de zaak wel goed zit met haar betrouwbaarheid” (). Dat is een mooie zin, maar er wordt zo weinig mee gezegd, weinig concreets over de vraag hoe wij de Bijbel lezen moeten.

Wat zegt het over de vragen die op leerhuis en bijbelkring naar voren komen? Een voorbeeld uit mijn eigen predikantenpraktijk van de afgelopen weken. Ik probeer op een aantal avonden de apocriefe boeken voor de gemeente uit te leggen. Zo heb ik ook de ‘Toevoegingen aan Daniël’ behandeld en dus ook het verhaal van Bel en de draak, over de profeet Habakuk die door een engel aan zijn haren wordt opgetild en naar Babel wordt overgebracht. Ik kreeg in de bespreking ervan een aarzelende vraag. Hoe zit dat nu? Is dat waar gebeurd? Ik zei dat we de mogelijkheid van een goddelijk wonder nooit uit moeten sluiten, maar de mogelijkheid van menselijke legendevervorming evenmin en dat het mij lijkt dat hier sprake is van het laatste. Volgende vraag van dezelfde persoon: zouden die verhalen van Daniël die wel in de bijbel gekomen zijn (leeuwenkuil, vurige oven) dan ook legenden kunnen zijn? Mijn antwoord: dat zou kunnen, maar ook dan hebben ze ons een boodschap te vertellen. Kan Van den Brink meegaan in deze nadruk op de verkondiging?

Destijds hebben we twee kerkelijke rapporten gehad over de Schriftbeschouwing: *Klare Wijn* van hervormde en *God met ons* van gereformeerde zijde. Dappere pogingen om nieuwe inzichten in de bijbelwetenschappen te populariseren. Ze zijn door velen uit de Gereformeerde Gezindte scherp veroordeeld. “Klaar venijn” was het. Ik denk dat er wel wat verschoven is binnen de vaderlandse orthodoxie en dat men dat zo niet meer zeggen zou. Ik zou deze gezindte willen uitdagen en dan met name degenen die daar

geestelijk leiding geven (bijvoorbeeld het hoofdbestuur van de Gereformeerde Bond) om een soortgelijk geschrift te laten verschijnen waarin de lastige vragen niet geschuwd worden en waarin het in de exegetische exercities duidelijk wordt wat men van modern bijbelonderzoek overneemt en wat niet. Dus toch maar de schepping in zes dagen (dankzij Andries Knevel een *hot item*), de vrouw van Kaïn, David en Goliath, de Daniëlverhalen, “echte” en “onechte” woorden van Jezus, enzovoorts, enzovoorts. Natuurlijk over de verkondiging van deze verhalen. Maar ook over de omstreken historiciteit ervan. Al was het alleen maar omdat zij die deze historiciteit ontkennen en minimaliseren vanuit de vaderlandse orthodoxie nog steeds stevig onder kritiek gezet worden.

Ik moet veel vragen van Van den Brink laten liggen vanwege de mij toegemeten ruimte, maar ik dank hem hartelijk voor zijn reactie, mondeling en schriftelijk. De redactie van *Theologia Reformata* dank ik voor de gegeven ruimte aan het artikel en de dupliek. Wie weet komen we er verder mee.